

**Penilaian Tawarruq Munazzam dalam Pembiayaan Peribadi di Bank-Bank Islam
Malaysia Berdasarkan Parameter Fiqh yang Diistinbatkan daripada Rawḍat al-Ṭālibīn
oleh al-Nawawī dan Nihāyat al-Muḥtāj oleh al-Ramlī**

**Evaluating Organised Tawarruq in Personal Financing Products of Malaysian Islamic
Banks Based on Juristic Parameters Derived from Rawḍat al-Ṭālibīn by al-Nawawī and
Nihāyat al-Muḥtāj by al-Ramlī**

Muhammad Yosef Niteh^{1*}, Mohd Rofaizal Bin Ibhram², Mukhtar Ismail Kalantan³

¹ Department of Syariah, Faculty of Syariah and Law, UIS, Kajang, Malaysia

² Department of Syariah, Faculty of Syariah and Law, UIS, Kajang, Malaysia

³ Department of Transport and Visual Communication, Educational Services Administration, Umm Al-Qura University, Makkah Al-Mukarramah, KSA

Email: ¹ myosef@uis.edu.my, ² mohdrofaizal@uis.edu.my, ³ mikalntan@uqu.edu.sa

ABSTRAK

Kajian ini menilai tawarruq munazzam yang diamalkan dalam produk pembiayaan peribadi bank-bank Islam Malaysia menggunakan parameter fiqh yang diistinbatkan daripada Rawḍat al-Ṭālibīn karya al-Nawawī (w. 676H) dan Nihāyat al-Muḥtāj karya al-Ramlī (w. 1004H). Masalah kajian bertitik tolak daripada dua jurang: jurang istilah, kerana kedua-dua imam tidak membahaskan tawarruq sebagai bab tersendiri sebaliknya menyelitkannya dalam perbahasan bay' al-'īnah dan ḥiyal; dan jurang struktur, kerana tawarruq munazzam kontemporari melibatkan mekanisme wakālah institusi dan platform elektronik yang tiada dalam fiqh klasik. Kajian ini menggunakan reka bentuk kualitatif berasaskan analisis kandungan fiqh terhadap dua sumber primer Shāfi'ī tersebut, disokong oleh triangulasi dengan dokumen operasi Bursa Suq al-Sila', dasar Bank Negara Malaysia, dan piawaian AAOIFI. Melalui prosedur istinbāt yang telus — daripada teks primer, unit makna, isu fiqh, dābiṭ, sehingga pengelompokan kriteria — kajian ini membina Kerangka Penilaian Shāfi'ī Tujuh-Kriteria yang disertai jejak justifikasi bagi setiap kriteria. Berdasarkan struktur generik yang dianalisis, kajian ini mencadangkan pengelasan tawarruq munazzam di Malaysia dalam Kategori B (ṣaḥīḥ makrūh): setiap akad individu sah dari sudut rukun dan syarat, tetapi struktur keseluruhannya

menunjukkan ciri muwāṭa'ah, wakālah formaliti, dan ketiadaan pemisahan masa yang menghampirinya kepada bay' al-ʿīnah yang dihukum makrūh oleh kedua-dua imam. Sumbangan utama kajian ini bukan sekadar mengulas hukum tawarruq munazzam, tetapi mentransformasikan ḍawābiṭ fiqhiyyah daripada dua karya fiqh utama dalam Mazhab Shāfi'ī kepada instrumen analitikal yang boleh diguna pakai oleh jawatankuasa Syariah. Kerangka ini dicadangkan sebagai instrumen konseptual hasil istinbāt tekstual sistematik dan belum melalui pengesahan pakar (expert validation) secara empirikal; keperluan ini dikenal pasti sebagai agenda penyelidikan lanjutan.

Kata kunci: tawarruq munazzam; bay' al-ʿīnah; ḥiyal; istinbāt fiqhiyyah; kerangka penilaian Syariah; ma'ālāt al-af'āl

ABSTRACT

This study evaluates organised tawarruq as practised in personal financing products of Malaysian Islamic banks using juristic parameters derived from Rawḍat al-Tālibīn by al-Nawawī (d. 676 AH) and Nihāyat al-Muḥtāj by al-Ramlī (d. 1004 AH). The research problem arises from two gaps: a terminological gap, since neither imam treats tawarruq as a discrete chapter but embeds it within discussions of bay' al-ʿīnah and ḥiyal; and a structural gap, since contemporary organised tawarruq involves institutional wakālah and electronic trading platforms absent from classical fiqh. Employing a qualitative fiqh-based content analysis of these two primary Shāfi'ī sources, triangulated with Bursa Suq al-Sila' operational documents, Bank Negara Malaysia policy, and AAOIFI standards, the study follows a transparent istinbāt procedure — from primary text to unit of meaning, fiqh issue, ḍābiṭ, and criterion clustering — to construct a Seven-Criterion Shāfi'ī Evaluative Framework with a documented justification trail for each criterion. Based on the generic structure analysed, the study proposes classifying Malaysian organised tawarruq under Category B (ṣaḥīḥ makrūh): each constituent contract is individually valid in form, yet the overall structure exhibits muwāṭa'ah, formal-only wakālah, and an absence of temporal separation that brings it close to the bay' al-ʿīnah both imams classify as reprehensible. The study's principal contribution is not a restatement of tawarruq's ruling but the transformation of Shāfi'ī juristic parameters from two foundational texts into an analytical instrument usable by shari'ah committees. The framework is proposed as a conceptual instrument derived through systematic textual istinbāt and has not undergone empirical expert validation; this is identified as an agenda for future research.

Keywords: organised tawarruq; bay' al-ʿinah; ḥiyal; fiqh-based istinbāt; sharīʿah evaluative framework; maʿālāt al-afʿāl

1. PENDAHULUAN

Industri perbankan Islam di Malaysia telah berkembang pesat sejak beberapa dekad yang lalu, menjadikan Malaysia antara pusat kewangan Islam terpenting di peringkat global. Seiring perkembangan ini, produk pembiayaan peribadi berasaskan tawarruq munazzam muncul sebagai antara instrumen paling meluas digunakan oleh institusi kewangan Islam (IKI) Malaysia, disokong oleh infrastruktur pasaran komoditi Bursa Suq al-Silaʿ dan kerangka kawal selia Bank Negara Malaysia (BNM, 2018).

Walaupun diterima secara meluas oleh IKI dan badan pengawal selia, tawarruq munazzam terus menimbulkan perbincangan fiqh mengenai hubungan antara bentuk kontrak (ṣūrah al-ʿaqd) dengan hakikat ekonomi transaksi, serta sejauh mana strukturnya mencapai maqāṣid al-sharīʿah dalam muamalat. Kajian-kajian terkini turut mengesahkan bahawa isu ketidakseragaman amalan, elemen wakālah, dan potensi risiko Syariah masih berterusan dalam produk pembiayaan berasaskan tawarruq di Malaysia (Asni, 2021; Yusl et al., 2024).

Dalam konteks ini, khazanah fiqh klasik Mazhab Shāfiʿī — khususnya Rawḍat al-Tālibīn karya al-Nawawī dan Nihāyat al-Muḥtāj karya al-Ramlī, dua karya yang mewakili kematangan metodologi mazhab — mempunyai kepentingan besar. Kedua-dua karya ini bukan sahaja menghuraikan kesahihan zahir kontrak, tetapi turut membincangkan ḥiyal, maʿālāt, dan pembezaan antara kesahihan akad dengan penilaian fiqh terhadap tujuan dan kesan transaksi. Al-Nawawī mengesahkan keharusan bayʿ al-ʿinah dari sudut kesahihan kontrak, namun turut menukulkannya sebagai makrūh serta menyebut pandangan sebahagian fuqaha yang membatalkan kedua-dua kontrak apabila ia menjadi kebiasaan sehingga akad kedua seolah-olah disyaratkan dalam akad pertama (al-Nawawī, 1991, j. 4, hlm. 418–419). Al-Ramlī memperluaskan perbincangan ini dengan memasukkan bayʿ al-ʿinah dan pelbagai ḥiyal yang mengeluarkan transaksi daripada ribā ke dalam kategori makrūh, sebagaimana beliau nyatakan:

وَقَدْ يُكْرَهُ كَبَيْعُ الْعَيْنَةِ وَكُلِّ بَيْعٍ اخْتُلِفَ فِي جِلِّهِ كَالْحَيْلِ الْمُخْرِجَةِ مِنَ الرِّبَا

(al-Ramlī, 2003, j. 3, hlm. 476).

Petikan ini menggambarkan bahawa fiqh Shāfiʿī membenarkan penilaian bertingkat terhadap kontrak: sesuatu transaksi boleh sah dari sudut hukum zahir, namun dinilai makrūh apabila wujud unsur yang bercanggah dengan semangat Syariah. Kajian-kajian kontemporari mengenai

tawarruq munazzam di Malaysia (Ahmad et al., 2017; Asni, 2021; Hasmadi & Alosmanii, 2022; Syahmi et al., 2022; Yusl et al., 2024) lebih tertumpu kepada aspek operasi, pematuhan Syariah, dan kawal selia. Kajian yang menghubungkan secara langsung ḍawābiṭ fiqhiyyah daripada karya utama Mazhab Shāfi'ī dengan penilaian tawarruq munazzam dalam pembiayaan peribadi di Malaysia masih sangat terhad — jurang inilah yang menjadi asas kajian ini (lihat perincian jurang penyelidikan pada Bahagian 2).

Sehubungan itu, kajian ini menetapkan tiga objektif utama. Pertama, mengistinbatkan ḍawābiṭ fiqhiyyah daripada Rawḍat al-Ṭālibīn dan Nihāyat al-Muḥtāj berhubung bay' al-ʿīnah dan ḥiyal yang mengeluarkan transaksi daripada ribā, serta menganalisis persamaan dan perbezaan metodologi antara al-Nawawī dan al-Ramlī. Kedua, membina Kerangka Penilaian Shāfi'ī Tujuh-Kriteria melalui prosedur istinbāt yang telus dan boleh dikesan kembali kepada sumbernya. Ketiga, mengaplikasikan kerangka tersebut terhadap struktur tawarruq munazzam dalam produk pembiayaan peribadi bank Islam Malaysia bagi menentukan kedudukan hukumnya menurut Mazhab Shāfi'ī.

2. PERMASALAHAN KAJIAN DAN JURANG PENYELIDIKAN

Kajian ini dilatarbelakangi oleh dua jurang utama yang saling berkaitan. Jurang pertama ialah jurang istilah: al-Nawawī dan al-Ramlī tidak membahaskan tawarruq sebagai istilah tersendiri, sebaliknya menyelitkannya dalam bab jual beli al-ʿīnah dan ḥiyal ribā. Jurang kedua ialah jurang struktur: tawarruq munazzam kontemporari mengandungi mekanisme yang tiada dalam fiqh klasik, seperti agensi perbankan menyeluruh (wakālah masrafiyyah shāmilah) dan platform dagangan elektronik. Berdasarkan dua jurang ini, timbul persoalan utama: adakah ḍawābiṭ yang diistinbatkan daripada Rawḍat al-Ṭālibīn dan Nihāyat al-Muḥtāj dapat dimanfaatkan untuk membina kerangka penilaian sistematik bagi tawarruq munazzam?

Bagi mengenal pasti jurang penyelidikan secara lebih tepat, carian sistematik dijalankan dalam pangkalan data akademik (Scopus, Web of Science, EBSCO) menggunakan kombinasi kata kunci ("tawarruq" AND "Shafi'i") dan ("tawarruq" AND "al-Nawawi"). Carian ini mengesahkan kewujudan kajian kontemporari yang meneliti tawarruq munazzam dari sudut risiko Syariah dan amalan institusi (Asni, 2021; Yusl et al., 2024), dari sudut ma'ālāt (Asni et al., 2023; Ishak et al., 2025), dan dari sudut ḥiyal secara umum (Smolo & Musa, 2020; Syahmi et al., 2022). Namun, tiada kajian yang ditemui mengistinbatkan ḍawābiṭ penilaian tawarruq munazzam secara khusus dan bersistematik daripada dua sumber Shāfi'ī primer ini serta mengaplikasikan hasil istinbāt tersebut sebagai kerangka penilaian aplikasi terhadap amalan

perbankan Islam Malaysia. Tiga jurang khusus dikenal pasti: pertama, ketiadaan pentaasilan Shāfi'ī yang bersandar kepada sumber primer tertentu (bukan rujukan umum kepada mazhab); kedua, pengabaian kajian perbandingan dalaman antara al-Nawawī dan al-Ramlī serta implikasi metodologinya; ketiga, kekurangan kerangka penilaian yang sistematik, telus prosedurnya, dan boleh dilaksanakan pada peringkat tadbir urus Syariah institusi.

Berpandukan jurang-jurang ini, kajian ini menetapkan tiga persoalan kajian: (i) Apakah ḍawābiṭ fiqhiyyah yang diistinbatkan daripada Rawḍat al-Ṭālibīn dan Nihāyat al-Muḥtāj berhubung bay' al-'īnah dan ḥiyal ribā, dan bagaimana persamaan serta perbezaan metodologi antara al-Nawawī dan al-Ramlī? (ii) Bagaimana ḍawābiṭ tersebut boleh disusun secara sistematik menjadi kerangka penilaian yang telus dan boleh dikesan sumbernya? (iii) Apakah kedudukan hukum tawarruq munazzam dalam produk pembiayaan peribadi bank Islam Malaysia apabila dinilai menerusi kerangka tersebut?

3. SOROTAN LITERATUR

Sorotan literatur disusun mengikut lima tema bagi menunjukkan sintesis kritikal dan kedudukan jurang penyelidikan kajian ini.

3.1 Kajian yang Menerima Tawarruq Munazzam

Kumpulan kajian ini mengharuskan tawarruq munazzam berdasarkan hujah maṣlaḥah dan ḥājah, dengan alasan instrumen ini menyediakan akses kecairan tunai secara halal bagi pelanggan tanpa alternatif lain, selari dengan kaedah al-ḥājah tunazzalu manzilat al-ḍarūrah. Rahmalan dan Ramli (2022) serta Kaita (2023), sebagaimana dirumuskan oleh Asni et al. (2023), menegaskan peranan tawarruq dalam menyokong pelanggan runcit dan korporat sebagai alternatif kepada pembiayaan konvensional. Kekuatan aliran ini terletak pada penekanan terhadap keperluan praktikal industri; kelemahannya ialah kecenderungan menumpukan kesahihan zahir kontrak tanpa meneliti secara mendalam struktur muwāṭa'ah dan kesan ma'āl transaksi.

3.2 Kajian Kritikal terhadap Tawarruq Munazzam

Aliran kedua bersikap kritis, dipelopori oleh keputusan Akademi Fiqh OIC (2009) yang mengharamkan tawarruq munazzam dalam bentuk semasanya atas alasan penyusunan keseluruhan transaksi oleh institusi kewangan menghilangkan unsur tawarruq sebenar. El-Gamal (2006) dan Rosly (2005) turut menegaskan bahawa struktur ini mendekati fungsi

pinjaman ribawi dari sudut hasil ekonomi walaupun memenuhi syarat kontrak secara zahir. Smolo dan Musa (2020) menganalisis fenomena al-ḥīlah dan al-makhrāj dalam kewangan Islam secara umum dan mendapati kecenderungan industri menyalahgunakan bentuk kontrak yang sah untuk mencapai natijah yang secara substantif menyerupai ribā. Kekuatan aliran ini ialah ketelitian terhadap substans ekonomi; kelemahannya ialah kecenderungan menghukum secara mutlak (ḥaram) tanpa membezakan tahap struktur — sedangkan fiqh Shāfi'ī, sebagaimana ditunjukkan Bahagian 5, menyediakan ruang penilaian bertingkat.

3.3 Kajian Operasi dan Tadbir Urus Tawarruq di Malaysia

Kumpulan kajian ini meneliti amalan tawarruq munazzam pada peringkat institusi. Asni (2021) mendapati perbezaan ketara amalan tawarruq munazzam antara IKI Malaysia dari sudut potensi risiko Syariah, terutamanya berkaitan penglibatan pelanggan, wa'ad, aset komoditi, gharar, dan wakālah. Yusl et al. (2024) meneliti langkah penambahbaikan yang diambil bank-bank terpilih dan mendapati sembilan isu berkaitan tawarruq munazzam masih belum diselesaikan secara seragam, termasuk isu wakālah yang tidak konsisten antara institusi. Kajian-kajian ini memberikan asas empirikal penting mengenai variasi amalan, namun tidak menghubungkan dapatan tersebut dengan teks fiqh Shāfi'ī primer secara sistematik.

3.4 Kajian Fiqh Mazhab dan Maqāsid

Asni et al. (2023) dan Ishak et al. (2025) mengaplikasikan prinsip ma'ālāt sebagai pendekatan menangani percanggahan pandangan sarjana Syariah Malaysia mengenai tawarruq, dan mendapati bahawa kegagalan menguruskan isu ini boleh membawa kesan negatif kepada industri kewangan Islam. Yusoff et al. (2019) mengkaji tawarruq klasik sebagai alternatif kepada bay' al-ṭinah dalam industri perbankan Malaysia. Kajian-kajian ini memberi tumpuan kepada maqāsid secara umum atau perbandingan antara tawarruq dan al-ṭinah, tetapi tidak mengistinbatkan ḍawābiṭ terperinci daripada teks primer mazhab tertentu (seperti Rawḍat al-Ṭālibīn dan Nihāyat al-Muḥtāj) yang boleh digunapakai sebagai kerangka penilaian sistematik.

3.5 Jurang Penyelidikan

Sintesis lima tema di atas menunjukkan bahawa kajian sedia ada berlegar antara tiga paksi: (i) penerimaan berasaskan maṣlaḥah, (ii) penolakan berasaskan substans ekonomi, dan (iii) kajian empirikal amalan institusi tanpa pentaasilan fiqh mazhab yang mendalam. Tiada kajian yang ditemui membina jambatan analitikal secara langsung antara dua karya fiqh utama dalam Mazhab Shāfi'ī — Rawḍat al-Ṭālibīn dan Nihāyat al-Muḥtāj — dengan penilaian tawarruq

munazzam kontemporari melalui prosedur istinbāt yang telus dan boleh dikesan. Jurang inilah yang diisi oleh kajian ini menerusi kerangka penilaian yang dibina dalam Bahagian 6.

4. METODOLOGI

Kajian ini menggunakan reka bentuk kualitatif berasaskan analisis kandungan fiqh (fiqh-based content analysis) yang dijalankan melalui tiga peringkat berstruktur, disertai prosedur triangulasi dan jejak audit (audit trail) bagi meningkatkan kebolehpercayaan dapatan.

4.1 Sumber Data

Tiga kategori sumber digunakan. Pertama, sumber primer fiqh klasik Mazhab Shāfi'ī — Rawḍat al-Ṭālibīn fī Sharḥ al-Minhāj karya al-Nawawī (w. 676H) dan Nihāyat al-Muḥtāj ilā Sharḥ al-Minhāj karya al-Ramlī (w. 1004H) — khususnya bab bay', bay' al-'īnah, wakālah, dan ḥiyal. Kedua, sumber sekunder berupa garis panduan dan piawaian institusi rasmi: Resolusi Majlis Penasihat Syariah BNM (2010), Dasar Tawarruq BNM (2018), Syariah Standard No. 30: Tawarruq (AAOIFI, 2017), dan Resolusi Akademi Fiqh OIC (2009). Ketiga, dokumen operasi dan pendedahan produk yang tersedia secara terbuka daripada Bursa Malaysia (2009) dan BNM berkenaan struktur generik pembiayaan peribadi-i berasaskan tawarruq.

4.2 Prosedur Analisis dan Istinbāt

Analisis dijalankan melalui tiga peringkat berturutan. Peringkat pertama ialah pemetaan struktur operasi tawarruq munazzam berdasarkan dokumen produk dan rangka kerja BNM/Bursa Malaysia, bagi mengenal pasti urutan akad, peranan pihak, dan mekanisme platform Bursa Suq al-Sila'. Peringkat kedua ialah istinbāt dawābiṭ fiqhiyyah daripada dua matan primer melalui prosedur pengkodan lima langkah yang diperincikan pada Bahagian 5.4: (a) pengenalpastian teks fiqh primer, (b) penentuan unit makna, (c) pengecaman isu fiqh, (d) istinbāt dābiṭ, dan (e) pengelompokan dawābiṭ yang bertindih menjadi kriteria akhir. Peringkat ketiga ialah pembinaan Kerangka Penilaian Shāfi'ī Tujuh-Kriteria dan aplikasinya secara sistematik terhadap struktur tawarruq munazzam yang telah dipetakan pada peringkat pertama, dengan setiap dapatan disertai jejak bukti (evidence trail) yang menghubungkan dokumen sumber, bukti operasi, parameter fiqh, dan proses inferens (lihat Jadual 2).

4.3 Triangulasi dan Kebolehpercayaan

Kebolehpercayaan dapatan diperkukuh melalui tiga bentuk triangulasi: (i) triangulasi sumber, dengan membandingkan pembacaan terhadap al-Nawawī dan al-Ramlī secara berasingan sebelum disatukan; (ii) triangulasi dokumentari, dengan menyemak istinbāt fiqh terhadap

dokumen operasi BNM dan Bursa Malaysia; dan (iii) triangulasi normatif, dengan membandingkan dapatan kerangka dengan kedudukan AAOIFI, Majlis Penasihat Syariah BNM, dan OIC Fiqh Academy (lihat Bahagian 8). Jejak audit disediakan menerusi Jadual 1 dan Jadual 2, yang membolehkan pembaca dan penilai mengesan setiap kriteria dan dapatan kembali kepada sumbernya.

4.4 Skop dan Had Kesahan

Perlu dinyatakan secara eksplisit bahawa Kerangka Penilaian Shāfi'ī Tujuh-Kriteria dalam kajian ini adalah kerangka analitikal-evaluatif yang dicadangkan (a proposed Shāfi'ī-based analytical/evaluative framework), hasil analisis kandungan kualitatif dan istinbāt fiqh yang sistematik. Ia tidak melalui proses pengesahan pakar atau empirikal seperti kaedah Delphi, Fuzzy Delphi, Nominal Group Technique, atau pekali persetujuan Cohen's Kappa, kerana reka bentuk kajian ini bersifat tekstual-kualitatif dan tidak melibatkan pengumpulan data pakar. Had ini dinyatakan secara terperinci dalam Bahagian 10 (Limitasi Kajian).

5. ASAS FIQH DAN PROSES ISTINBĀṬ PARAMETER

5.1 Konsep Ḥiyal dalam Mazhab Shāfi'ī

Ḥiyal, dari sudut bahasa bermaksud jalan atau helah, merujuk penggunaan bentuk akad yang sah pada zahirnya untuk mencapai tujuan yang pada hakikatnya tidak diizinkan syarak — seperti ribā — tanpa melanggar lafaz hukum secara literal. Al-Nawawī (1991, j. 4, hlm. 418–419) membincangkan isu ini dalam konteks bay' al-ṭinah: jika seseorang menjual barang secara bertempoh (bi-thaman mu'ajjal) kemudian membelinya semula secara tunai dengan harga lebih rendah daripada pembeli yang sama, akad tersebut tetap ṣaḥīḥ dari sudut rukun dan syaratnya. Namun, al-Nawawī turut menukilkan pandangan bahawa amalan ini dihukum makrūh apabila diketahui atau dipersetujui terlebih dahulu (bi-al-sharṭ atau bi-al-muwāṭa'ah) bahawa kedua-dua jual beli adalah sebahagian daripada satu rancangan bagi mendapatkan tunai dengan tambahan.

Al-Ramlī (2003, j. 3, hlm. 476) mengukuhkan pembahagian ini dengan membezakan tiga keadaan: (i) tiada sharṭ atau muwāṭa'ah — akad ṣaḥīḥ dan tidak makrūh; (ii) sharṭ eksplisit yang mengikat kedua-dua akad menjadi satu — sebahagian fuqaha berpandangan akad menjadi bāṭil kerana membawa kepada bay'atāni fī bay'ah; (iii) muwāṭa'ah (persetujuan tersirat tanpa dinyatakan sebagai syarat) — akad tetap ṣaḥīḥ tetapi makrūh, kerana niat (qaṣd) pihak yang terlibat diketahui secara 'urf, walaupun tidak menjejaskan rukun akad. Pembahagian tiga

peringkat ini — ṣaḥīḥ tanpa karāḥah, bāṭil, dan ṣaḥīḥ dengan karāḥah — menjadi asas teori utama kerangka kajian ini.

5.2 Bay' al-ʿĪnah sebagai Asas Perbandingan Struktural

Bay' al-ʿĪnah mempunyai persamaan struktural signifikan dengan tawarruq munazzam: kedua-duanya melibatkan rangkaian jual beli yang membawa peralihan tunai dengan tambahan, menggunakan aset sebagai perantara. Perbezaan utama ialah bay' al-ʿĪnah klasik melibatkan dua pihak yang bertukar peranan, manakala tawarruq munazzam melibatkan tiga pihak — pelanggan, institusi kewangan, dan broker komoditi — dengan institusi kewangan bertindak sebagai wakīl pelanggan.

Persoalan fiqh yang timbul ialah: adakah kehadiran pihak ketiga dan mekanisme wakālah mengeluarkan tawarruq munazzam daripada had karāḥah yang dikenakan terhadap bay' al-ʿĪnah, atau ia sekadar lapisan tambahan yang tidak mengubah hakikat ma'āl transaksi? Perlu ditegaskan bahawa persamaan struktur ini tidak dengan sendirinya membuktikan penyamaan hukum; Bahagian 8.3 membincangkan secara terperinci persamaan, perbezaan, serta kesan kehadiran pihak ketiga, wakālah, pemilikan/qabḍ, dan istiqlāl al-ʿaqd terhadap penilaian hukum akhir.

5.3 Sadd al-Dharā'ī' dan Ma'ālāt al-Af'āl: Kedudukan Metodologi

Perlu dijelaskan dengan tegas bahawa sadd al-dharā'ī' sebagai kaedah usul yang eksplisit dan meluas digunakan bukanlah ciri utama Mazhab Shāfi'ī sebagaimana dalam Mazhab Mālikī. Al-Nawawī dan al-Ramlī tidak menamakan prinsip sadd al-dharā'ī' secara literal dalam perbincangan mereka mengenai karāḥah bay' al-ʿĪnah. Apa yang wujud dalam teks kedua-dua imam ialah kaedah al-naẓar ilā al-majmū' (penilaian terhadap struktur keseluruhan) dan pertimbangan terhadap niat (qaṣd) serta kebiasaan (ʿurf) pihak yang berakad — yang secara fungsi menghasilkan kesan pencegahan yang serupa dengan semangat sadd al-dharā'ī', tetapi tidak sama dari sudut kerangka usul rasmi mazhab Mālikī. Kajian ini oleh itu merumuskan hubungan ini sebagai keselarasan fungsi (functional convergence) — iaitu tafsiran analitikal penyelidik — dan bukan dakwaan bahawa al-Nawawī atau al-Ramlī menggunakan sadd al-dharā'ī' sebagai kaedah usul secara eksplisit.

Begitu juga dengan konsep ma'ālāt al-af'āl: istilah ini tidak digunakan secara literal oleh al-Nawawī atau al-Ramlī dalam perbincangan bay' al-ʿĪnah. Kajian ini menggunakan ma'ālāt al-af'āl sebagai kerangka analitikal kontemporari (pendekatan yang mempunyai keselarasan fungsi dengan hukum makrūh yang dikenakan kedua-dua imam terhadap kesan/kesudahan

transaksi), bukan sebagai istilah yang disebut langsung oleh sumber primer. Pembezaan ini penting bagi mengelakkan penisbahan teori uṣūl kepada kedua-dua imam yang tidak mereka nyatakan secara eksplisit.

Pendekatan analitikal ini menjadi justifikasi metodologi kajian untuk tidak berhenti pada penilaian sah/tidak sah setiap akad individu dalam tawarruq munazzam, tetapi meneruskan penilaian kepada peringkat struktur keseluruhan dan kesan praktikalnya.

5.4 Proses Istinbāt: Daripada Teks Primer kepada Kriteria Kerangka

Bagi menjawab persoalan mengapa kerangka ini terdiri daripada tujuh — bukan enam atau lapan — kriteria, kajian ini mendokumenkan laluan istinbāt secara telus melalui enam langkah berturutan: (1) teks fiqh primer daripada al-Nawawī dan al-Ramlī berkaitan bayʿ al-ʿīnah dan ḥiyal ribā; (2) unit makna — frasa atau hukum spesifik yang dikenal pasti dalam setiap teks; (3) isu fiqh yang ditimbulkan oleh unit makna tersebut; (4) ḍābiṭ (parameter) yang diistinbatkan daripada isu tersebut; (5) pengelompokan ḍawābiṭ yang bertindih atau berkait rapat menjadi satu kriteria bersepadu — proses ini mengurangkan bilangan ḍawābiṭ awal (sejumlah ḍawābiṭ awal yang dikenal pasti pada peringkat bacaan terperinci) kepada tujuh kriteria akhir kerana beberapa ḍābiṭ didapati merupakan dimensi berbeza bagi isu fiqh yang sama (contohnya, ḍābiṭ berkaitan "pengetahuan awal" dan "persetujuan tersirat" digabungkan kerana kedua-duanya adalah komponen muwāṭaʿah menurut pembahagian tiga peringkat al-Ramlī); dan (6) indikator aplikasi kontemporari — penterjemahan setiap kriteria kepada soalan operasional yang boleh diajukan terhadap struktur perbankan sebenar. Jadual 1 mendokumenkan laluan penuh ini bagi setiap kriteria.

Sumber Fiqh	Teks/Isu Utama	Makna Fiqh	Ḍābiṭ Diistinbat	Kriteria Kerangka	Justifikasi Pengelompokan
al-Nawawī (1991, j.4:418)	Rukun & syarat sah bayʿ dalam rangkaian ʿīnah	Kesahihan zahir tidak bergantung niat	Ḍābiṭ ṣiḥḥat arkān wa shurūṭ	K1: Ṣiḥḥah al-ʿAqd	Ḍābiṭ tunggal, tiada tindanan — kekal berasingan
al-Nawawī (1991, j.4:418–419)	Akad kedua bergantung wujudnya kepada akad pertama	Ketergantungan struktur akad	Ḍābiṭ istiqlāl al-ʿaqdayn	K2: Istiqlāl al-ʿAqd	Berbeza daripada K3 — ini menilai struktur, bukan niat
al-Ramlī (2003, j.3:476)	Tiga keadaan: tiada syarat / shart ṣarīḥ / muwāṭaʿah	Peringkat pengikatan akad	Ḍābiṭ shart vs muwāṭaʿah	K3: Wujūd al-Shart aw al-Muwāṭaʿah	Menggabungkan dua ḍābiṭ awal ("pengetahuan awal" & "persetujuan tersirat") kerana kedua-duanya komponen muwāṭaʿah

Sumber Fiqh	Teks/Isu Utama	Makna Fiqh	Ḍābiṭ Diistinbat	Kriteria Kerangka	Justifikasi Pengelompokan
al-Nawawī (1991, j.4:419); al-Ramlī (2003, j.3:476)	Qaṣd/niat pihak berakad diketahui secara 'urf	Niat tunai vs niat memiliki barang	Ḍābiṭ i'tibār al-qaṣd	K4: Niyyat al-Muta'āqidīn	Ḍābiṭ tersendiri — sumber kedua-dua imam bersama
Aḥkām umum wakālah, Mazhab Shāfi'ī	Peranan bank sebagai wakīl dalam struktur tawarruq tiga pihak (aplikasi kontemporari, bukan nas 'īnah)	Hakikat vs formaliti wakālah	Ḍābiṭ ḥaqīqat al-wakālah	K5: Dawr al-Wakālah	Merupakan kriteria aplikatif kontemporari yang diistinbat daripada kaedah umum wakālah dalam Mazhab Shāfi'ī (bukan daripada nas j.3:476 yang khusus membincangkan 'īnah/hiyal); dipisahkan daripada K3 kerana menilai peranan institusi sebagai wakīl, bukan struktur akad jual beli
al-Nawawī (1991, j.4:418) — analitikal	Kebiasaan ('urf) pelaksanaan serta-merta kedua-dua akad	Pemisahan masa/tempat sebagai penanda ketiadaan muwāṭa'ah	Ḍābiṭ al-faṣl al-zamanī wa al-makānī (interpretasi kontemporari)	K6: al-Faṣl al-Zamanī wa al-Makānī	Diistinbat secara analitikal daripada 'urf yang disebut al-Nawawī; bukan lafaz eksplisit — ditandakan sedemikian
al-Ramlī (2003, j.3:476)	Kesudahan (natijah) transaksi menyerupai tambahan atas pinjaman	Penilaian substans ekonomi keseluruhan	Ḍābiṭ al-naẓar ilā al-majmū' / al-ma'āl	K7: al-Ma'āl al-'Āmm	Kriteria kesimpulan yang menyatukan hasil K1–K6 pada peringkat struktur

Jadual 1: Lathan Istinbāt daripada Teks Fiqh Primer kepada Kriteria Kerangka

Jadual 1 menunjukkan bahawa bilangan tujuh kriteria bukan pilihan subjektif penyelidik, tetapi hasil proses pengkodan beberapa ḍawābiṭ awal yang dikurangkan melalui penggabungan ḍābiṭ yang bertindih (K3) dan pemisahan ḍābiṭ yang mewakili dimensi berbeza (K1 berbanding K2). Kriteria 6 ditandakan secara eksplisit sebagai hasil interpretasi analitikal penyelidik terhadap unsur 'urf yang disebut al-Nawawī, bukan lafaz langsung kedua-dua imam mengenai "pemisahan masa" sebagai istilah teknikal — pembezaan ini penting bagi mengekalkan ketelusan antara apa yang dinyatakan secara eksplisit oleh sumber fiqh dengan apa yang diistinbatkan oleh penyelidik.

6. KERANGKA PENILAIAN SHĀFI'Ī TUJUH-KRITERIA

Berdasarkan ḍawābiṭ fiqhiyyah yang diistinbat pada Bahagian 5, kerangka ini terdiri daripada tujuh kriteria berikut, setiap satu diaplikasikan terhadap struktur operasi tawarruq munazzam.

Kriteria 1 — Ṣiḥḥah al-‘Aqd: menilai sama ada setiap akad dalam rangkaian tawarruq memenuhi rukun dan syarat sah bay‘ menurut al-Nawawī (1991) dan al-Ramlī (2003).

Kriteria 2 — Istiqlāl al-‘Aqd: menilai sama ada setiap akad boleh berdiri berasingan tanpa bergantung secara automatik kepada akad lain.

Kriteria 3 — Wujūd al-Shartʾ aw al-Muwāṭa’ah: berdasarkan pembahagian tiga peringkat al-Ramlī (2003, j.3:476), menilai sama ada rangkaian akad diikat oleh syarat eksplisit, muwāṭa’ah, atau bebas daripada kedua-duanya.

Kriteria 4 — Niyyat al-Muta‘āqidīn: menilai sama ada tujuan sebenar pelanggan ialah memperoleh komoditi atau semata-mata memperoleh tunai, dan sama ada institusi kewangan menyedari serta memfasilitasi niat tersebut.

Kriteria 5 — Dawr al-Wakālah: menilai sama ada peranan bank sebagai wakīl adalah wakālah hakiki atau formaliti semata-mata.

Kriteria 6 — al-Faṣl al-Zamanī wa al-Makānī: menilai tahap pemisahan masa dan lokasi antara setiap akad dalam rangkaian.

Kriteria 7 — al-Ma’āl al-‘Āmm: menilai sama ada hasil akhir transaksi menyerupai pinjaman berfaedah dari sudut substans ekonomi keseluruhan.

Ketujuh-tujuh kriteria ini tidak berdiri setara dari sudut hierarki keputusan: Kriteria 1 dan 3 bersifat penentu (determinative) — kegagalan Kriteria 1 membawa kepada buṭlān manakala shartʾ ṣarīḥ pada Kriteria 3 juga membawa risiko buṭlān; Kriteria 2, 4, 5, dan 6 bersifat penyokong (corroborative) yang mengukuhkan atau melemahkan darjah karāhah; Kriteria 7 bersifat sintesis yang merumuskan struktur keseluruhan. Susunan hierarki ini sendiri merupakan interpretasi analitikal kajian berdasarkan struktur usul yang tersirat dalam pembahagian al-Ramlī, bukan pernyataan eksplisit sumber primer.

Kriteria	Sumber Data/Dokumen	Bukti Operasi	Parameter Fiqh	Proses Inferens	Dapatan	Tahap Keyakinan/Keterbatasan
K1 Şihḥah	BNM (2018); Bursa Malaysia (2009)	Setiap akad direkod berasingan dengan ījāb-qabūl, mahal, dan penyerahan tercatat dalam sistem	Ḍābiṭ ṣiḥḥat arkān (al-Nawawī 1991)	Padanan langsung struktur dokumen dengan rukun bay'	Şaḥīḥ pada setiap akad	Tinggi — berdasarkan dokumen rasmi terbuka
K2 Istiqlāl	Struktur urutan akad BNM/Bursa	Akad 2 tidak dapat dilaksanakan tanpa Akad 1 selesai; Akad 4 bergantung Akad 3	Ḍābiṭ istiqlāl al-'aqdayn	Inferens daripada susunan wajib berjujukan dalam sistem	Lemah dari sudut praktikal — bukan bāṭil	Sederhana-tinggi — struktur sistem jelas, tetapi tidak diuji terhadap dokumen kontrak sebenar
K3 Sharṭ/Muwāṭa'ah	Rangka kerja platform Bursa Suq al-Sila'	Tiada sharṭ eksplisit tercatat dalam dokumen kontrak, namun urutan automatik empat akad direka bentuk sebagai satu pakej produk tunggal	Pembahagian tiga peringkat al-Ramlī (2003)	Reka bentuk institusi (institutional arrangement) yang menyediakan kesemua akad sebagai satu pakej menunjukkan ciri yang menyerupai muwāṭa'ah — persetujuan tersirat tanpa dinyatakan sebagai syarat formal	Boleh ditafsirkan sebagai muwāṭa'ah institusi; bukan sharṭ ṣarīḥ	Sederhana — ini inferens daripada reka bentuk produk, bukan pengakuan langsung pihak yang berakad; lihat perbincangan lanjut Bahagian 8.4
K4 Niyyat	Borang permohonan pembiayaan peribadi generik	Permohonan dan pendedahan produk dilabelkan "pembiayaan tunai"/"personal financing", bukan pembelian komoditi	Ḍābiṭ i'tibār al-qaṣd	Label produk dan tujuan permohonan menunjukkan kecenderungan niat tunai	Menunjukkan kecenderungan niat tunai	Sederhana — niat sebenar pelanggan individu tidak dapat disahkan tanpa data lapangan
K5 Wakālah	Terma wakālah standard dalam struktur tawarruq (AAOIFI, 2017)	Pelanggan tidak mengendalikan atau memilih broker; wakālah dilaksanakan automatik oleh sistem bank	Ḍābiṭ ḥaqīqat al-wakālah (kaedah umum wakālah, Mazhab Shāfi'ī)	Ketiadaan kawalan/pilihan sebenar pelanggan menunjukkan wakālah berfungsi secara formaliti	Mempunyai ciri wakālah formaliti	Sederhana-tinggi — konsisten dengan dapatan Yussl et al. (2024) mengenai isu wakālah tidak seragam
K6 Faṣl Zamanī	Spesifikasi teknikal platform Bursa Suq al-Sila'	Urutan akad direka untuk selesai dalam tempoh masa yang sangat singkat pada hari transaksi yang sama	Ḍābiṭ al-faṣl al-zamanī wa al-makānī (analitikal)	Kependekan tempoh antara akad berdasarkan struktur yang didedahkan secara terbuka menunjukkan ketiadaan	Tiada pemisahan masa yang ketara	Tinggi bagi struktur generik; tidak mewakili semua bank

Kriteria	Sumber Data/Dokumen	Bukti Operasi	Parameter Fiqh	Proses Inferens	Dapatan	Tahap Keyakinan/Keterbatasan
				pemisahan masa/tempat		
K7 Ma'āl	Struktur harga generik (X vs X+margin)	Pelanggan terima tunai X, bayar X+margin secara ansuran tempoh tertentu	Dābiṭ al-naẓar ilā al-majmū'	Perbandingan nilai terima vs nilai bayar menunjukkan struktur menyerupai kadar faedah tetap	Mempunyai ciri yang menyerupai qard bi-fa'idah dari sudut ma'āl	Sederhana-tinggi — bergantung struktur harga generik, bukan margin sebenar bank tertentu

7. DAPATAN KAJIAN

7.1 Aplikasi Kerangka terhadap Struktur Umum Tawarruq Munazzam Malaysia

Bahagian ini mengaplikasikan Kerangka Penilaian Shāfi'ī Tujuh-Kriteria terhadap struktur generik produk Pembiayaan Peribadi-i yang lazim ditawarkan oleh bank-bank Islam Malaysia menggunakan tawarruq munazzam melalui Bursa Suq al-Sila'. Perlu ditegaskan bahawa kes yang digunakan bersifat hipotetikal, dibina berdasarkan struktur generik yang didedahkan secara terbuka oleh BNM dan Bursa Malaysia, bukan dokumen kontrak sebenar mana-mana bank tertentu (lihat Limitasi Kajian, Bahagian 10).

Struktur generik: seorang pelanggan memohon pembiayaan peribadi bernilai tertentu (X). Bank kemudian melaksanakan urutan: (1) Akad 1 (Bank–Broker A): bank membeli komoditi bernilai X secara tunai; (2) Akad 2 (Bank–Pelanggan): bank menjual komoditi tersebut kepada pelanggan secara bertempoh dengan harga X+margin, dibayar secara ansuran; (3) Akad 3 (Wakālah): pelanggan melantik bank sebagai wakīl untuk menjual semula komoditi; (4) Akad 4 (Wakil–Broker B): wakil menjual komoditi kepada broker lain secara tunai dengan harga X. Hasil akhir: pelanggan menerima tunai X pada hari yang sama, dan berhutang X+margin secara ansuran. Keseluruhan urutan ini lazimnya dilaksanakan dalam tempoh yang singkat secara automatik melalui sistem elektronik Bursa Suq al-Sila' (BNM, 2018; Bursa Malaysia, 2009).

Jadual 2 mempersembahkan jejak bukti (evidence trail) bagi setiap kriteria, menghubungkan dokumen sumber, bukti operasi, parameter fiqh, proses inferens, dapatan, dan tahap keyakinan/keterbatasan setiap dapatan — bagi memastikan setiap kesimpulan boleh dikesan kembali kepada asasnya dan tidak dibentangkan sebagai fakta mutlak melebihi apa yang dibuktikan oleh data yang tersedia secara terbuka.

Jadual 2: Jejak Bukti Aplikasi Kerangka Penilaian Shāfi'ī Tujuh-Kriteria

7.2 Kedudukan Klasifikasi: Kategori B (*Ṣaḥīḥ Makrūh*)

Berdasarkan Jadual 2, tawarruq munazzam memenuhi Kriteria 1 (*ṣiḥḥah al-‘aqd* secara individu), tetapi menunjukkan kelemahan atau kecenderungan bercanggah pada Kriteria 2, 3, 5, 6, dan 7. Walau bagaimanapun, dapatan pada Kriteria 3 tidak membawa kepada *butlān*, kerana tiada *shart ṣarīḥ* yang menjadikannya "dua jual beli dalam satu jual beli" (*bay‘atāni fī bay‘ah*) secara literal — apa yang wujud ialah ciri yang boleh ditafsirkan sebagai *muwāṭa’ah* institusi, bukan syarat eksplisit yang dinyatakan dalam dokumen kontrak.

Kewujudan ciri yang menyerupai *muwāṭa’ah*, kecenderungan niat tunai, *wakālah* formaliti, ketiadaan pemisahan masa, dan kesudahan yang menyerupai *riba* — secara kolektif — membawa kajian ini kepada satu pengelasan analitikal: berdasarkan struktur generik dan bukti dokumentari yang tersedia secara terbuka, kerangka ini cenderung menempatkan tawarruq munazzam dalam kategori *ṣaḥīḥ* tetapi *makrūh* (*makrūh ṣaḥīḥ*), selari dengan hukum yang dikenakan al-Nawawī dan al-Ramlī terhadap *bay‘ al-‘īnah* yang disertai *muwāṭa’ah*. Pengelasan ini bersifat sementara dan tertakluk kepada had metodologi yang dinyatakan dalam Bahagian 4.4 dan 10. Kajian ini menamakan keputusan ini sebagai Kategori B dalam skema klasifikasi keseluruhan (Kategori A = *ṣaḥīḥ* tanpa *karāḥah*; Kategori B = *ṣaḥīḥ makrūh*; Kategori C = *bāṭil*).

Keputusan Kategori B ini selari dari sudut struktur dengan kedudukan Resolusi OIC Fiqh Academy (2009), yang walaupun mengharamkan tawarruq munazzam dalam bentuk semasanya, turut mengakui kesahihan *zahir akad* individu — perbezaannya hanya pada tahap ketegasan hukum (*ḥaram berbanding makrūh*), yang berkait dengan perbezaan kaedah *uṣūl* antara mazhab (lihat perbincangan lanjut Bahagian 8).

Kedudukan hukum ini membawa dua implikasi berbeza yang perlu dibezakan dengan jelas: dari sudut *ḥukm qaḍā’ī* (hukum kehakiman), akad yang telah dilaksanakan kekal sah dan kewajipan bayaran kekal mengikat, kerana kegagalan pada Kriteria 2–7 tidak membatalkan rukun akad. Dari sudut *ḥukm dīnī* (keutamaan syarak), institusi kewangan dinasihatkan mengelakkan atau meminimumkan struktur sedemikian kerana ciri-ciri yang dikenal pasti menghampirkannya kepada *bay‘ al-‘īnah* yang dihukum *makrūh*.

8. PERBINCANGAN

8.1 Perbandingan dengan AAOIFI Shariah Standard No. 30

AAOIFI (2017) menetapkan syarat pemisahan yang lebih ketat berbanding dapatan kerangka ini — termasuk larangan pengaturan (arrangement) oleh institusi kewangan yang menjadikan kesemua pihak dalam tawarruq saling berkaitan secara automatik, serta keperluan wakālah hakiki. Dapatan Kriteria 3 dan 5 dalam kajian ini (kecenderungan muwāṭa'ah institusi dan wakālah formaliti) sejajar dengan kebimbangan asas yang mendorong syarat AAOIFI tersebut. Namun, kajian ini berbeza daripada pendekatan AAOIFI dari sudut metodologi: AAOIFI menetapkan syarat pematuhan (compliance requirements) secara preskriptif, manakala kerangka Shāfi'ī yang dibina di sini menghasilkan klasifikasi bertingkat (Kategori A/B/C) yang membenarkan penilaian darjah, bukan sekadar keputusan patuh/tidak patuh.

8.2 Perbandingan dengan Resolusi Majlis Penasihat Syariah BNM dan OIC Fiqh Academy

Majlis Penasihat Syariah BNM (2010) mengharuskan tawarruq munazzam berdasarkan hujah maṣlaḥah dan keperluan kecairan industri, tanpa mengklasifikasikannya secara bertingkat. Kedudukan ini lebih dekat dengan Kategori A (ṣaḥīḥ tanpa karāḥah) berbanding dapatan kajian ini yang meletakkannya dalam Kategori B. Percanggahan ini berpunca daripada perbezaan penekanan: MPS BNM menumpukan kepada kesahihan zahir dan keperluan sistemik, manakala kerangka kajian ini turut mengambil kira dimensi ma'āl dan muwāṭa'ah yang diperincikan oleh al-Ramlī. Sebaliknya, OIC Fiqh Academy (2009) mengharamkan tawarruq munazzam secara mutlak — lebih ketat berbanding dapatan kajian ini. Kajian ini berpendirian bahawa kedudukan Kategori B (makrūh, bukan ḥarām) lebih konsisten dengan struktur usul Shāfi'ī yang membezakan antara butlān rukun dan karāḥah akibat muwāṭa'ah, sebagaimana ditunjukkan dalam Bahagian 5.1.

8.3 Perbandingan dengan Kajian Terkini

Dapatan kajian ini mengukuhkan pemerhatian Asni (2021) dan Yusl et al. (2024) mengenai ketidakseragaman amalan wakālah antara bank-bank Islam Malaysia — kerangka kajian ini menyediakan asas fiqh Shāfi'ī yang lebih terperinci untuk menjelaskan mengapa isu wakālah formaliti ini relevan dari sudut hukum (Kriteria 5), bukan sekadar isu operasi. Dapatan kajian ini turut selari dengan pendekatan ma'ālāt yang digunakan Asni et al. (2023) dan Ishak et al. (2025), tetapi berbeza dari sudut asas tekstual: kajian tersebut mengaplikasikan ma'ālāt sebagai prinsip maqāṣid secara umum berdasarkan pandangan sarjana Syariah kontemporari, manakala kajian ini mengistinbatkan asas yang setara secara fungsi terus daripada teks al-Nawawī dan al-

Ramlī. Smolo dan Musa (2020) mendapati kecenderungan meluas industri kewangan Islam menyalahgunakan al-hīlah; dapatan Kriteria 3 dan 7 kajian ini memberikan contoh khusus kecenderungan tersebut dalam konteks tawarruq munazzam Malaysia, dianalisis melalui lensa fiqh Shāfi'ī yang spesifik.

8.4 Muwāṭa'ah: Skop dan Had Pentafsiran

Bahagian ini menjawab secara khusus persoalan penting mengenai skop istilah muwāṭa'ah. Perlu dibezakan dengan jelas antara lima tahap: (i) *shart ṣarīḥ* — syarat eksplisit yang dinyatakan secara lisan atau bertulis dalam akad, yang menurut sebahagian pandangan al-Ramlī (2003) membawa kepada *buṭlān*; (ii) *muwāṭa'ah* — persetujuan tersirat yang diketahui secara 'urf tanpa dinyatakan sebagai syarat formal, yang membawa kepada *karāhah* sahaja; (iii) *institutional arrangement* — reka bentuk produk oleh institusi yang menyediakan kesemua langkah sebagai satu pakej, tanpa semestinya melibatkan persetujuan bersama yang disedari pelanggan pada setiap peringkat; (iv) *operational interdependence* — pergantungan teknikal antara akad kerana keperluan sistem, tanpa unsur niat bersama; dan (v) *automated sequence* — urutan automatik oleh sistem elektronik semata-mata kerana kecekapan operasi.

Kajian ini berpendirian bahawa reka bentuk platform Bursa Suq al-Sila' yang menyediakan kesemua empat akad sebagai satu pakej tunggal, direka untuk pelanggan yang berniat memperoleh tunai (bukan komoditi), menunjukkan ciri yang lebih dekat kepada *muwāṭa'ah* berbanding sekadar *automated sequence* — kerana reka bentuk produk itu sendiri mengandaikan dan memfasilitasi niat bersama (tunai dengan tambahan) walaupun tidak dinyatakan sebagai syarat formal. Namun, kajian ini mengakui bahawa pentafsiran ini bersifat analitikal-inferens berdasarkan struktur produk yang didedahkan secara terbuka, bukan pengakuan langsung institusi kewangan atau pelanggan mengenai niat sebenar mereka; ia dibentangkan sebagai dapatan yang menunjukkan kecenderungan (bukan pembuktian mutlak), selaras dengan had metodologi yang dinyatakan dalam Bahagian 4.4 dan 10.

8.5 Kedudukan Cadangan Praktikal

Kajian ini mencadangkan dua penambahbaikan konseptual: pertama, mempertimbangkan tempoh pemisahan masa (*faṣl zamanī*) antara Akad 2 dan Akad 4 bagi mengukuhkan Kriteria 2 dan mengurangkan kesan Kriteria 3; kedua, memberi pelanggan pilihan sebenar (bukan formaliti) dalam pelaksanaan wakālah bagi mengukuhkan Kriteria 5. Perlu ditegaskan bahawa cadangan ini — termasuk sebarang tempoh spesifik yang mungkin dipertimbangkan — merupakan cadangan konseptual (cadangan awal) hasil pemikiran penyelidik berdasarkan logik

kerangka, bukan ketetapan fiqh yang muktamad atau piawaian yang telah diuji secara empirikal. Pelaksanaan sebenar sebarang tempoh pemisahan memerlukan kajian lanjut mengenai kesan praktikalnya terhadap kecekapan operasi dan risiko pasaran (harga komoditi), serta pertimbangan lanjut oleh jawatankuasa Syariah institusi.

9. IMPLIKASI KAJIAN

Implikasi teori: kajian ini menunjukkan bahawa dua karya fiqh utama dalam Mazhab Shāfi'ī yang tidak membahaskan tawarruq secara langsung tetap boleh menjadi sumber dawābiṭ fiqhiyyah yang relevan bagi instrumen kewangan kontemporari, melalui prosedur istinbāt yang telus dan boleh dikesan.

Implikasi praktikal: klasifikasi Kategori B membawa tanggungjawab berterusan kepada bank dan jawatankuasa Syariah untuk penambahbaikan produk selepas kelulusan awal, bukan sekadar kelulusan sekali sahaja pada peringkat pelancaran produk.

Implikasi dasar: Majlis Penasihat Syariah BNM dan badan piawaian seperti AAOIFI boleh mempertimbangkan pendekatan klasifikasi bertingkat (seperti Kategori A/B/C yang dicadangkan kajian ini) sebagai pelengkap kepada pendekatan patuh/tidak patuh sedia ada, kerana pendekatan bertingkat lebih mencerminkan nuansa fiqh klasik dan membuka ruang penambahbaikan beransur-ansur (taḥsīn tadrījī) bagi industri.

10. LIMITASI DAN CADANGAN KAJIAN LANJUTAN

Kajian ini mempunyai beberapa limitasi yang perlu dinyatakan secara jujur. Pertama, kajian ini bergantung kepada dua sumber fiqh utama Mazhab Shāfi'ī (Rawḍat al-Ṭālibīn dan Nihāyat al-Muḥtāj); ia tidak meliputi karya Shāfi'īyyah lain atau mazhab lain secara menyeluruh, walaupun sedikit rujukan silang dibuat kepada resolusi OIC dan AAOIFI bagi tujuan triangulasi normatif. Kedua, Kerangka Penilaian Shāfi'ī Tujuh-Kriteria adalah kerangka analitikal-evaluatif yang dicadangkan hasil istinbāt tekstual sistematik; ia belum melalui pengesahan pakar (expert validation) atau pengesahan empirikal seperti Delphi, Fuzzy Delphi, NGT, atau Cohen's Kappa. Ketiga, kajian ini bergantung kepada dokumen operasi yang tersedia secara terbuka (BNM, Bursa Malaysia, AAOIFI), bukan dokumen kontrak dalaman sebenar mana-mana bank tertentu, sekali gus membatasi ketepatan dapatan pada peringkat institusi individu. Keempat, kajian kes yang digunakan bersifat generik/hipotetikal berdasarkan struktur umum yang didedahkan secara terbuka, bukan kajian kes institusi sebenar. Kelima, dapatan Bahagian

7 dan 8, khususnya berkaitan muwāṭa'ah dan niat pelanggan, bersifat inferens daripada struktur produk dan bukan pembuktian langsung terhadap niat sebenar pihak yang terlibat.

Kajian lanjutan disyorkan untuk: (i) menguji Kerangka Penilaian Shāfi'ī Tujuh-Kriteria ini melalui pengesahan pakar (contohnya kaedah Fuzzy Delphi atau temu bual pakar fiqh dan pegawai Syariah perbankan) bagi mengukur kesahan kandungan dan kebolehpakaiannya; (ii) mengaplikasikan kerangka ini terhadap dokumen kontrak sebenar bank-bank Islam tertentu (dengan kebenaran akses); (iii) melanjutkan kerangka ini kepada instrumen lain berasaskan tawarruq (contohnya deposit-i dan sukuk berasaskan tawarruq); dan (iv) membandingkan kerangka ini dengan kerangka setara yang mungkin diistinbat daripada mazhab fiqh lain bagi membina kerangka penilaian fiqh perbandingan yang lebih komprehensif.

11. KESIMPULAN

Kajian ini mengistinbatkan ḍawābiṭ fiqhiyyah daripada Rawḍat al-Ṭālibīn karya al-Nawawī dan Nihāyat al-Muḥtāj karya al-Ramlī melalui prosedur istinbāt yang telus dan boleh dikesan, lalu membina Kerangka Penilaian Shāfi'ī Tujuh-Kriteria bagi menilai tawarruq munazzam. Kajian mendapati bahawa setiap akad dalam rangkaian tawarruq munazzam adalah ṣaḥīḥ dari sudut rukun dan syarat individu, tetapi struktur keseluruhannya — yang menunjukkan ciri muwāṭa'ah institusi, wakālah formaliti, dan ketiadaan pemisahan masa — menempatkan amalan ini dalam Kategori B: ṣaḥīḥ tetapi makrūh.

Sumbangan utama kajian ini ialah mentransformasikan ḍawābiṭ fiqhiyyah daripada dua karya fiqh utama dalam Mazhab Shāfi'ī kepada satu kerangka analitikal yang telus prosedurnya dan boleh diguna pakai oleh jawatankuasa Syariah untuk penilaian berterusan, bukan sekadar ulasan hukum tawarruq munazzam secara am. Sumbangan ini terbatas kepada skop dua sumber fiqh utama yang dikaji, struktur generik yang dianalisis, dan sifat kerangka yang belum disahkan secara empirikal — had-had yang dinyatakan secara terperinci dalam Bahagian 10 dan yang menjadi asas agenda penyelidikan lanjutan.

REFERENCES

- Accounting and Auditing Organisation for Islamic Financial Institutions (AAOIFI). (2017). *Sharī'ah standard No. 30: Monetization (tawarruq)*. AAOIFI.
- Ahmad, M. A., Ripain, N., & Hasan, R. (2017). Commodity murabahah in Malaysia: Issues and challenges. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 7(11), 1–10. <https://doi.org/10.6007/IJARBS/v7-i11/3438>
- Al-Nawawī, Y. ibn Sharaf. (1991). *Rawḍat al-ṭālibīn wa 'umdat al-muftīn* (Jil. 4, cet. ke-3). Al-Maktab al-Islāmī.
- Al-Ramlī, S. ibn Aḥmad. (2003). *Nihāyat al-muḥtāj ilā sharḥ al-Minhāj* (Jil. 3). Dār al-Fikr.
- Asni, F. (2021). The difference of Shariah risk potential and Shariah risk in personal financing products based on tawarruq munazzam contracts practised in Malaysia. *Qualitative Research in Financial Markets*, 14(1), 95–118. <https://doi.org/10.1108/QRFM-01-2021-0013>
- Asni, F., Hasbulah, M. H., Ahmad, K. A., Mohd Yusof, B. N., & Mohammed Noor, A. (2023). Disagreement on tawarruq among Malaysian Shariah advisors: An analysis from ma'alat perspective. *Journal of Namibian Studies: History Politics Culture*, 35, 1384–1411.
- Bank Negara Malaysia. (2010). *Shariah resolutions in Islamic finance* (2nd ed.). Bank Negara Malaysia.
- Bank Negara Malaysia. (2018). *Tawarruq policy document* (BNM/RH/PD 028-3). Bank Negara Malaysia.
- Bursa Malaysia. (2009). *Bursa Suq Al-Sila' commodity trading platform: Operational framework*. Bursa Malaysia Berhad.
- El-Gamal, M. A. (2006). *Islamic finance: Law, economics, and practice*. Cambridge University Press.
- Hasmadi, A., & Alosmanii, A. (2022). The application of tawarruq in Islamic banking products in Malaysia. *International Journal of Islamic Economics and Finance Research*, 5(2), 35–50.
- Ishak, M., Robbi, A., Asni, F., & Dasar, M. (2025). The principle of ma'alat in dealing with the issue of tawarruq overuse in Islamic banking in Malaysia. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1108/JIABR-08-2024-0304>
- OIC Fiqh Academy. (2009). Resolution no. 179 (19/5) on organised tawarruq. Nineteenth Session of the OIC Islamic Fiqh Academy.
- Rosly, S. A. (2005). *Critical issues on Islamic banking and financial markets*. Dinamas Publishing.

- Smolo, E., & Musa, A. M. (2020). The (mis)use of al-hilah (legal trick) and al-makhraj (legal exit) in Islamic finance. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 11(10), 2169–2182. <https://doi.org/10.1108/JIABR-01-2020-0009>
- Syahmi, M. I., Mohamad, M. T., & Ramli, M. A. (2022). Experts' views on ḥiyal in Malaysian Islamic banks: The case of tawarruq-based deposit products. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 14(3), 289–302. <https://doi.org/10.1108/IJIF-02-2021-0042>
- Yusl, Y., Asni, F., & Ahmad, K. A. (2024). Improvements in the application of the tawarruq munazzam contract in Malaysian Islamic banking: An analysis from a Shariah perspective. *International Journal of Religion*, 5(6), 741–752. <https://doi.org/10.61707/jrhv0489>
- Yusoff, A. F., Ahmad, A. A., & Nik Abdul Ghani, N. A. R. (2019). Classical tawarruq: A potential alternative to bay' al-ʿīnah in the Malaysian banking and finance industries. *Arab Law Quarterly*, 33(4), 400–42.

